

PROLEGOMENA

DELIKTI, SOCIJALNA PROFILAKSA I MODELI DRŽAVNE REAKCIJE NA PUTU HARMONIZACIJE ZAKONA SA EVROPSKIM STANDARDIMA: "NEL MEZZO DEL CAMMIN"

*Nel mezzo del cammin di nostra vita
mi ritrovai per una selva oscura
ché la diritta via era smarrita¹*

Dante Alighieri: *Inferno*
(Canto I)

Duh vremena u Srbiji, još uvek umornoj od posttranzicionih procesa i posttraumatskih stanja, perpetuirajućih političkih promena i socijalnih turbulencija, obeležen je i prolongiranom ekonomskom krizom, porastom stope kriminala, pandemijom nasilja, kao i pogoršanjem mentalnog zdravlja zajednice koja se, između ostalog, ogleda i u krizi

¹ *Na pola našeg životnog puta, u mračnoj šumi mi se noga stvori s prave staze skrenuši zaluta* (Dante, Pakao, I pevanje)

identiteta, kolektivnoj krizi vrednosti kao i porastu socijalnih devijacija i aberantnog ponašanja *grosso modo*.

Opšte je mesto da je nasilje postalo deo psihopatologije svakodnevnog života, a kriminal jedan od najunosnijih zanata. U tom kontekstu gotovo da i nije potrebno posebno isticati da je dobro dizajnirana prevencija i socijalna profilaksa kao i efikasnija državna reakcija i kontrola kriminala uz poštovanje evropskih standarda *conditio sine qua non* u redukovanju i suzbijanju ovih razornih socijalnih fenomena.

Dok najviši državni zvaničnici odavno insistiraju na konačnom obračunu sa svima koji su sa one strane zakona, eksperti procenjuju da je efikasnija saradnja tužilaštva i policije jedan od preduslova za uspešnu kontrolu kriminala, nasilnog ponašanja i narastajuće korupcije. Jasno je da postoji politička volja za osmišljeni akcioni plan za borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije, ali treba imati u vidu da ne postoji država na svetu gde je taj obračun definitivni i gde su takve stvari konačno rešene. Nema konačnog rešenja tog pitanja, ali se ti problemi mogu i redukovati i minimizovati što bi na duži rok moglo imati i preventivne efekte budući da, kao što je dobro poznato, nema efikasne borbe protiv kriminala bez dobro osmišljene prevencije.

*Zeitgeist*² je, na žalost, obeležen nasiljem. Kriminal je za neke ljude postao, "jedan od finih zanata", kako bi to rekao De Kvinsi (*De Quincey*) i prilično efikasan način za postizanje različitih ciljeva: kriminalom i nasiljem se može steći moć, politička ili lična, eliminisati realni ili imaginarni protivnik, nasiljem se može steći ili zadržati vlast kao i moć da se kontrolišu tuđi životi. Ciljevi ostvareni takvim nasiljem po pravilu generišu novo nasilje, veće i teže, što ljude krvavih ruku uvodi u začarani krug destrukcije.

Jednom srušene civilizacijske barijere, što je pretpostavka za vladavinu sile, teško je ponovo uspostaviti, ali ne i sasvim nemoguće. Žudnja za moći je iracionalna strast i nije je tako trivijalno objasniti. Još su Aristotel i veliki grčki tragičari pisali o problemima iracionalnog u čoveku kao što

² Duh vremena

su to roditeljska tiranija, dečija odanost, seksualna ljubomora, žudnja za moći, političkom ili ličnom. Ili, kako to kaže Nikolo Makijaveli (*Niccolò Machiavelli*) u svom kratkom spisu iz 1502. godine *Del modo tenuto dal duca Valentino nell' ammazzare Vitellozzo Vitelli, Oliverotto da Fermo, etc.*: "Svet je oduvek ispunjen ljudima koji su imali iste strasti". Onaj ko uređuje zakone jedne države mora znati da će ljudi delati prema svojim slabostima svaki put kad osete za to slobodu. Delo Makijavelija, jednog od najvećih Italijana renesanse i jednovremeno jednog od najuticajnih političkih mislilaca ne samo svog već i vremena koje će doći, nastalo je na velikom raskršću istorije kada se odlučno odbacuje srednjevekovno metafizičko učenje i usvajaju empirijske metode; ono je fascinantno svedočanstvo razlaza između mita i realnosti, vere i sumnje. Njegovo najuticajnije delo "Vladalac" (*Il principe*) predstavlja biser renesansne političke misli i samo je prividno apoteoza tiranina i kodeks pravila za ubijanje; čitav traktat o vladaocu svodi se na to da se u Italiji pronade čovek koji će je ujediniti. Svako ko ozbiljno razmišlja o prošlosti i sadašnjosti, kako nas opominje Makijaveli, uvideće da su iste želje i iste strasti oduvek vodile i društvo i pojedince i stoga je lako, brižljivim proučavanjem prošlosti, predvideti šta će se sa visokim stepenom izvesnosti u budućnosti dogoditi nekoj ljudskoj zajednici i, sledstveno, primeniti lekove koje su upotrebljavali naši preci. Nije li ovo ideja koja promoviše nužnost prevencije i socijalne profilakse koja će svoju renesansu doživeti u modernom dobu?

Les droits de l'homme, prava čoveka i slobodu pojedinca ne garantuje samo "pravna" država već i svest, prosvetljenost i zrelost svih članova zajednice. Nužan uslov svake suštinske društvene promene jeste individualna promena u samom čoveku: u njegovom intelektualnom, moralnom i emotivnom stavu prema činjenicama socijalnog života.

Kao što je veoma dobro poznato, violentno ponašanje se širi mehanizmima socijalne infekcije i značajno relativizuje tabu činjenja zla drugima prema principu "zašto ono što je dopušteno drugima ne bi bilo dopušteno i meni". Nasilje može dobiti karakter pandemije u okolnostima poremećaja ili sloma hijerarhije vrednosti. Kada se jednom

ta civilizacijska barijera probije, mete nasilja mogu postati kulturna i opšta dobra kao i ljudski životi, pa čak ili posebno životi onih koji su u naciji nosioci progresa (ukoliko postoji politička volja interesne grupe koja je u poziciji moći da instrumentalizuje violentne grupe za svoje ciljeve, zamišljene ili stvarne).

Ono što naručena i planirana ubistva (asasinacije) razlikuje od "običnih" jeste, kako se čini, prisustvo tog grupnog "crva uništenja", *destruda*, autonomnog nagona za razaranjem koji je energetski suprotstavljen *libidu*, nagonu stvaranja. Pamtimo da naši istorijski doprinosi asasinacijama i ubistvima iz političkih razloga, posebno kad su u pitanju figure na državnom vrhu, nisu beznačajni. Atentat na kneza Mihajla Obrenovića 29. maja 1868. godine od strane zaverenika ostao je, kako to u istoriji često biva, *de facto* nerazjašnjen do danas, osim što znamo ko su bili neposredni izvršioc, kao i fakt da je usled svog obrazovanja i prosvćenih ideja za napredak Srbije, knez Mihajlo smetao ideološkim i političkim protivnicima, kao što je na sličan način, sto trideset pet godina kasnije, premijer moderne Srbije, dr Zoran Đinđić, smetao svojim. *Credo* unutrašnje i spoljašnje politike Kneza Mihajla je bio: "Zakon je najviša volja u Srbiji". U sledećoj istorijskoj uspomeni, zbog izuzetno surovog ubistva kralja Aleksandra Obrenovića i njegove supruge kraljice Drage Obrenović, u Majskom prevratu 1903. godine, Srbija je u nekim inostranim diplomatskim krugovima dobila status zemlje "kraljoubice". Sudbinu u nekoj ideji sličnu fatumu kneza Mihajla Obrenovića, koja je jednovremeno bila i loša fortuna celog naciona, doživeo je i premijer Srbije Zoran Đinđić na kojeg je atentat izvršen 12. marta 2003. godine u Beogradu. Većina reakcija na presudu svodila se na to da pravda nije zadovoljena, "jer je suđeno samo izvršiocima tehničkih radova - dok su arhitekta zločina ostale u senci" (Kron, 2007).³

Neki od citiranih primera nasilja i ubijanja iz političkih razloga pokazuju kako se tabu ubistva drastično relativizuje pod uticajem delovanja socijalnih i političkih mehanizama u konkretnoj kulturi, subkulturi ili

³ http://www.bbc.co.uk/serbian/news/2007/05/070524_djindjicareax.shtml

interesnoj grupi pod određenim uslovima (Kron, 2000⁴; Kron, 2008⁵). Unutar neke subgrupe u ljudskoj zajednici može nastati jasno definisan "razlog" koji predstavlja socijalnu racionalizaciju, opravdanje i alibi za kršenje tabua iako je sasvim jasno da se to kršenje protivi esencijalnim interesima čovečanstva. Civilizacija se, u nekom smislu, može shvatiti i kao sistem represije koja predstavlja barijeru koja sprečava emitovanje nagonske energije u njenim nesocijalizovanim oblicima, uključujući i proboj destruktivne agresivnosti. Kada se ta civilizacijska barijera probije dolazi do kontaminacije, havarije ili čak raspada sistema, kada se stiče alibi za uništavanje društvenih i ličnih dobara, uključujući i ljudske živote. Racionalizacija na socijalnom planu ima sasvim različit sadržaj od one koja se odigrava na individualnom, intrapsihičkom planu.

Preventivni naponi, kao što je poznato, treba da budu planirani tako da smanje incidenciju faktora rizika (primarna prevencija) intervenišu u kriznim situacijama (sekundarna prevencija) i umanje težinu negativnih posledica (tercijarna prevencija). *Nemini parento ollis salus populi suprema lex esto* (Marcus Tullius Cicero: De Legibus III: 3:8)⁶! Šta se može očekivati kad dobrobit ljudi nije najviši moralni zakon, kako nas je učio Ciceron? *Salus populi suprema lex esto*⁷ je izreka koju je i Džon Lok (John Locke)⁸ smatrao jedinim aksiomom koji, u konačnoj analizi, ima najvišeg smisla kad je o zakonima koji štite interes države i njenih građana reč.

Adekvatna socijalna profilaksa bi uključila aktivan rad sa decom i adolescentima na promovisanju drugih vrednosti od onih koje su zaostale iz dramatičnog perioda devedesetih godina prošlog veka. Kao što je dobro znano, u porodici se stiče bazični sistem vrednosti i ona je moćni protektivni faktor protiv svih negativnih oblika ponašanja; u formativnom periodu je pre svega odgovorna porodica, roditelji ili njihovi supstituti. Državna intervencija i socijalna profilaksa postaju vrlo

⁴ Kron, L. (2000) *Kajinov greh: psihološka tipologija ubica*. (Drugo, dopunjeno izdanje). Beograd: "Prometej" i Institut za kriminološka i sociološka istraživanja

⁵ Kron, L. (2008) *War and collective behavior: an essay on social and psychological reality*. Belgrade: Institute of Criminological and Sociological Research.

⁶ *Niko nije bezbedan dok dobrobit ljudi ne postane najviši zakon*: Marko Tulije Ciceron

⁷ *Dobrobit ljudi neka je najviši zakon* (Ciceron)

⁸ U svom čuvenom delu "Dve rasprave o vladi" Utopija, Beograd, 2002.

komplikovane kada u porodici ne postoje osnovni zaštitni faktori koji su preventiva za nepoželjna i kontraproduktivna ponašanja. Državna reakcija na ekstremne zločine ne bi trebalo da se svede na osudu i sankcije; nešto se sasvim konkretno mora uraditi i na socijalnoj profilaksi i sprečavanju. Nema efikasne strategije za suprotstavljanje kriminalu bez dobro osmišljene prevencije. Ergo, potrebno je i važno osnovati što više savetovališta za primarnu prevenciju, organizovati edukaciju stanovništva i, naravno, ne okretati glavu, primećivati, prijavljivati nadležnim službama i biti od pomoći državi da se problem nasilja redukuje i minimizuje.

Socijalna profilaksa bi nužno trebalo da uključi i medije budući da oni često prenose destruktivne stavove onih koji prete i ugrožavaju stabilnost funkcionisanja sistema što se onda, kao socijalna korozija, širi. Osnovna ideja je u tome da nasilje koje je po pravilu praćeno viškom strasti, negativnim emocijama i mržnjom, ne sme da dobija socijalnu ni medijsku afirmaciju.

U hrestomatiji koja je pred vama, dragi čitaocē, raspravlja se o problemima delikata, kažnjavanja, državne reakcije na kriminal u normativnoj i socijalnoj sferi kao i mogućnostima prevencije i socijalne profilakse.

U inspirativnoj i odlično argumentovanoj uvodnoj raspravi pod naslovom Statistika kriminala: osnovni metodološki problemi i moguća rešenja, dr **Boris Begović**, redovni profesor Pravnog fakulteta u Beogradu, analizira pod kojim modelima je moguće validno analizirati statistike kriminala što je naučni i praktični problem nesamerljivog značaja. Nakon eksplikacije metodoloških problema u vezi sa statistikom kriminala, profesor Begović predlaže njihova moguća rešenja. Sasvim je izvesno, obrazlaže autor, da je fundamentalna slabost postojeće javne baze podataka o kriminalu njena nepouzdanost koja između ostalog potiče od fakta da nedostaje broj izvršenih krivičnih dela, pa je u tom kontekstu jasno da je i broj rasvetljenih krivičnih dela krajnje neprecizan. Profesor Begović predlaže uključivanje broja izvršenih krivičnih dela i definiše model pod kojim se može uspostaviti klasifikacija rasvetljenih i nerasetljenih krivičnih dela

pri čemu specifikuje neophodne izmene formata postojeće pravosudne statistike i predlaže uključivanje zatvorskih statistika u integralnu statistiku kriminala. Autor takođe argumentovano insistira na stalnoj i bezuslovnoj dostupnosti svih informacija iz javne baze podataka o kriminalu. Citirani podaci koji čine javnu bazu podataka o kriminalu, sugeriše autor, trebalo bi da budu dostupni na sajtu Republičkog zavoda za statistiku u PDF formatu i u *Excell* formatu, sa svim raspoloživim godinama, a bilo bi veoma korisno da se mogu u svakom trenutku slobodno preuzeti sa *web* stanice Republičkog zavoda.

U tekstu pod naslovom Uticaj prakse Ustavnog suda Bosne i Hercegovine u predmetima ratnih zločina na bosanskohercegovačko zakonodavstvo i sudsku praksu, akademik dr **Miodrag N. Simović**, redovni profesor Pravnog fakulteta u Banja Luci i predsednik Ustavnog suda Bosne i Hercegovine i dr **Vladimir M. Simović**, docent na Fakultetu za bezbjednost i zaštitu u Banja Luci autori obrazlažu da u skladu sa članom VI/3.b) Ustava Bosne i Hercegovine, Ustavni sud Bosne i Hercegovine ima i apelacionu nadležnost u pitanjima koja su sadržana u ovom Ustavu, kada ona postanu predmet spora zbog presude bilo kojeg suda u Bosni i Hercegovini. Ustavni sud, insistiraju autori, može razmatrati apelaciju samo ukoliko su protiv presude iscrpljeni svi efektivni pravni lekovi mogući po zakonu i ako se podnese u roku od 60 dana od dana kada je podnosilac apelacije primio odluku o poslednjem efektivnom pravnom leku koji je koristio. Autori posebno analiziraju vezu između prakse Ustavnog suda Bosne i Hercegovine i odluka redovnih sudova koje se tiču problema ratnih zločina kao i pitanja u kojoj meri praksa sudova u Bosni i Hercegovini poštuje međunarodne standarde zaštite ljudskih prava.

Članak Kad vlastiti dom postane zatvor: (izazovi primene kućnog zatvaranja kao zamene za kaznu zatvora), autora dr **Nataše Mrvić-Petrović**, redovnog profesora Pravnog fakulteta Univerziteta Union u Beogradu, predstavlja zanimljivu i inspirativnu raspravu o savremenim stranim iskustvima u vezi sa primenom kućnog zatvora, sa ili bez elektronskog nadzora, kao najoštrije alternativne krivične sankcije. Autor ističe ograničene mogućnosti kućnog zatvora kao zamene za

kratkotrajni zatvor i upozorava da je u zakonodavstvu Republike Srbije kućno zatvaranje uvedeno kao način izvršenja kazne zatvora do jedne godine pre nego što su se stekli uslovi za primenu takve mere. Autor analizira propuste u postojećem normativnom okviru. Kućni zatvor sve češće zamenjuje kaznu zatvora do jedne godine, ali, zaključuje autor, suštinski ne doprinosi humanizaciji sistema krivičnih sankcija, niti promeni nepovoljne prakse izricanja mnogobrojnih kratkotrajnih kazni zatvora koje bi sa uspehom mogle biti zamenjene alternativnim krivičnim sankcijama.

U radu pod naslovom Teorijski i praktični aspekti krivičnog dela nedozvoljene proizvodnje, držanja, nošenja i prometa oružja i eksplozivnih materija (član 348. KZ RS), autora dr **Nataše Delić**, vanrednog profesora Pravnog fakulteta u Beogradu, analizira se krivično delo nedozvoljene proizvodnje, držanja, nošenja i prometa oružja i eksplozivnih materija koje spada u grupu krivičnih dela protiv javnog reda i mira i predviđeno je u članu 348. Krivičnog zakonika Republike Srbije. Autor posebnu pažnju posvećuje radnji izvršenja kao i problemu mogućnosti primene pravne zablude (član 29. KZ RS) kod ovog krivičnog dela. Nakon argumentacije, autor zaključuje da je s obzirom na prirodu datog krivičnog dela i krivičnopravni značaj ovog instituta, njegova primena moguća samo u izuzetnim, specifičnim slučajevima.

U tekstu pod naslovom Sudska kontrola optužbe u krivičnim stvarima, autora dr **Vojislava Đurđića**, redovnog profesora Pravnog fakulteta u Nišu, definiše se pojam sudske kontrole optužbe, klasifikuje u odgovarajuće sisteme kontrole koji su utemeljeni na uporednopravnim rešenjima i komentariše sudska kontrole optužbe u krivičnom postupku Srbije, prema Zakoniku o krivičnom postupku iz 2011. godine. Autor kritički analizira zakonsko uređenje podnošenja optužnice sudu, ispitivanja njenog formalnog sadržaja i odgovora okrivljenog na optužnicu, ukazujući na nedostatke zakonskih pravila o kontroli privatne tužbe i formiranju sudskih spisa. Umesto nominalnog normiranja adverzijalnog principa, zalaže se za ustanovljavanje preliminarnog ročišta uređenog na principima usmenosti i kontradiktornosti, što

pretpostavlja učešće stranaka i branioca na tom ročištu. U tekstu postoji i kritički diskurs o normiranju postupka preliminarnog ispitivanja optužbe i odluka veća o opravdanosti i zakonitosti izvođenja okrivljenog na glavni pretres.

U radu Uloga kazni u suzbijanju kriminaliteta, dr **Dragan Jovašević**, profesor Pravnog fakulteta u Nišu, analizira pojam, karakteristike, svrhu i ulogu kazni. Autor ističe da skup svih mera društvene reakcije na kriminal koje se primenjuju prema izvršiocu krivičnog dela od strane za to ovlašćenih državnih organa predstavlja sistem krivičnih sankcija pri čemu je najznačajnija krivična sankcija kazna koja je i najstarija vrsta sankcije koju poznaju sva krivična zakonodavstva.

U tekstu Pritvor i tretman pritvorenih lica, dr **Zoran Ilić**, redovni profesor Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju u Beogradu, ističe da su procesi demokratizacije koji su poslednjih decenija zahvatili balkanske prostore, izoštrili mnoga pitanja vezana za delovanje i funkcionisanje države i život njenih građana. Jedan od tih osetljivih problema koji poslednjih godina deli našu stručnu i laičku javnost jeste pitanje hapšenja, privremenog zadržavanja, odnosno pritvaranja osoba za koje se osnovano sumnja da su izvršile neko kriminalno delo i da uz to postoji realna opasnost da bi njihov eventualni boravak na slobodi ugrozio prethodni postupak. Autor u radu posebno analizira primenu pritvora u Srbiji sa deskripcijom stanja u oblasti pritvaranja mladih u sukobu sa zakonom i ukazuje na potrebu uvođenja inovacija u oblasti tretmana osoba koji duže vreme borave u pritvoru.

Rad Pretpostavke za individualizaciju kazne, mr **Sretka Jankovića**, sudije Apelacionog suda u Beogradu, ukazuje na značaj individualizacije kazne u krivičnom postupku. Autor diskutuje o mogućnosti za izbor vrste i visine krivične sankcije koje pruža Krivični zakonik Srbije i obrazlaže moduse individualizacije kazne u praksi sudova. Ispitujući mogućnosti za individualizaciju kazne, autor je načinio pregled kaznenih raspona u KZ, eksplicirao mogućnosti za ublažavanje kazne, oslobođenje od kazne i istakao značaj ispitivanja ličnosti izvršioca krivičnog dela. Kroz analizu 30 presuda viših sudova sa područja Apelacionog suda u Beogradu predočeno je na koji način sudovi vrše

individualizaciju kazne u krivičnom postupku, zaključujući da se odmeravanju kazne, odnosno individualizaciji kazne od strane suda ne poklanja potrebna pažnja.

Koautorski tekst Dileme izvršenja kazne zatvora bez napuštanja prostorija u kojima osuđeni stanuje, **Slobodana Nadrljanskog**, predsednika Apelacionog suda u Novom Sadu, **Slobodanke Milić Žabaljac**, sekretara suda i **Andelke Gazivoda**, sudijskog pomoćnika u sudskoj upravi, posvećen je analizi preporuka Saveta Evrope u vezi sa prenaseljenošću u zatvorima, porastom zatvorske populacije i zatvaranjem osoba koje čekaju suđenje. U skladu sa citiranim preporukama, Vlada Republike Srbije je u 2010. godini donela Strategiju za smanjivanje preopterećenosti smeštajnih kapaciteta u zavodima za izvršenje krivičnih sankcija u Republici Srbiji, za period od 2010. do 2015. godine u okviru koje je izmenjen i dopunjen Krivični zakonik i Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, uvođenjem alternativnog oblika izvršenja kazne zatvora do jedne godine u prostorijama u kojima osuđeni stanuje, sa i bez mogućnosti primene mere elektronskog nadzora.

Ekološki kriminalitet - od teorijskog sagledavanja do praktičkog pristupa problemu, dr **Vladan Joldžić**, naučni savetnik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, definiše ekološki kriminal, njegove attribute, eksplicira neke metodološke probleme koji se javljaju u naučnom istraživanju ove forme kriminala kao i mogućnosti njihovog prevazilaženja i insistira na neophodnosti adekvatne zakonske regulative, uključujući i adekvatnu socijalnu profilaksu.

U izuzetno zanimljivom članku pod naslovom Obrazovanje iza rešetaka, autora dr **Branislave Knežić**, višeg naučnog saradnika Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu i dr **Maje Savić**, naučnog saradnika Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu analiziraju se zbivanja u našem društvu u proteklih dvadesetak godina koja su otežala već postojeću lošu situaciju u zatvorima, pri čemu je uloga obrazovanja odraslih u zatvoru potcenjena. Autori su u radu prikazali rezultate istraživanja na uzorku od 260 osuđenika iz dva KPZ (Požarevac i Sremska Mitrovica)

koje je imalo za cilj da ispita odnos osuđenika prema učestvovanju u obrazovanju u zatvoru.

U tekstu O kažnjavanju medija u Srbiji: Zakon o informisanju autora dr **Milene Davidović**, višeg naučnog saradnika Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, razmatra se uloga Zakona o informisanju koji je u Srbiji bio uveden 1998. godine i primenjivan uoči i za vreme bombardovanja Srbije 1999. godine. Ono što je, posle dugogodišnje borbe za pravo na istinito i nezavisno informisanje, postignuto i počelo da funkcioniše u delu novostvorenih nezavisnih medija, primenom ovog Zakona, uništeno je preko noći. Nekoliko dnevnih nezavisnih novina i nedeljnika je zauvek nestalo i ugašeno, kao i nekoliko nezavisnih radio i lokalnih televizijskih stanica. Uvedene su drakonske novčane i druge vrste pljačke i kažnjavanja urednika i redakcija štampanih i elektronskih medija kadgod bi se, primenom ovog Zakona, procenilo da neki tekst, fotografija ili informacija imaju "neprijateljski sadržaj", kojim se širi defetizam, ili je usmeren protiv interesa države. Zakonom je grubo prekršena Evropska Konvencija o ljudskim pravima, koja štiti pravo na slobodu izražavanja. Najozbiljnije posledice primene Zakona o informisanju lako je danas videti u sunovratnom padu kvaliteta svih medija u Srbiji, ističe autor teksta.

U radu Efekti kazne zatvora u prevenciji kriminala, dr **Zoran Stevanović**, naučni saradnik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, analizira činjenice zaoštavanja kaznene politike kao i relativizaciju ideja rehabilitacije. Stopa kriminala je konstantno visoka, recidivizam je veoma visok, javljaju se novi oblici kriminala, a zatvorenička populacija se rizično uvećava. Odustajanje od koncepcije resocijalizacije i prihvatanje savremenog modela retribucije, kako zaključuje autor, poremetilo je tradicionalan model rada penalnih institucija, što je u krajnjoj instanci dovelo do ozbiljne krize zatvorskog sistema globalno posmatrano.

U delu hrestomatije posvećenom Mogućnostima socijalne profilakse maloletničkog prestupništva piše dr **Zlatko Nikolić**, viši naučni saradnik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, istražujući korelaciju između društva kao izvora i agensa socijalizacije. Autor ističe

da kada je neadekvatan prvi i najniži oblik predostrožnosti u vaspitanju dece, što grčka reč *prophylaxis* i znači, onda nastaju problemi u obliku nepoštovanja autoriteta roditelja i nastavnika, kršenja društvenih, kulturnih i običajnih normi, i eventualno devijantna ponašanja etc. Nedostatak profilakse se ne odnosi samo na porodice i škole, već i na društvo u celini, koje kao izvor socijalizacije treba da otklanja uzročnike za mogući neuspeh tog procesa, zaključuje autor.

U tekstu Maloljetnici u prekršajnom pravu Republike Srpske i Bosne i Hercegovine, autora dr **Ljubinka Mitrovića**, profesora na Fakultetu pravnih nauka Panevropskog univerziteta Apeiron u Banja Luci i **Nikoline Grbić-Pavlović**, doktoranta na Pravnom fakultetu Univerziteta Union u Beogradu, rapravlja se o zakonodavnopravnim rešenjima položaja maloletnika u prekršajnom pravu Republike Srpske i Bosne i Hercegovine, kao i činjenici da se poslednjih nekoliko godina u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini, značajna pažnja posvećuje maloletnim izvršiocima krivičnih dela i prekršaja, odnosno deci u sukobu sa zakonom. Razlozi su višestruki, naravno polazeći od posebnih, specifičnih biopsiholoških svojstava ove kategorije izvršilaca kaznenih delikata, preko međunarodnopravnih dokumenata i standarda u njima koji ističu ovu posebnu ulogu, do značajnih i teških delikata počinjenih u Bosni i Hercegovini poslednjih nekoliko godina od strane maloletnika poput nekoliko teških ubistava u Sarajevu i Tuzli.

Tekst Pravac reforme sistema maloletničkog pravosuđa u Republici Srbiji u 2012. godini - mere, sankcije i oblici društvene reakcije, autora dr **Ivane Stevanović**, naučnog saradnika Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, predstavlja analizu ključnih pravaca reforme sistema maloletničkog pravosuđa u Republici Srbiji poslednjih godina, naročito u smislu njenog intenziviranja tokom 2012. godine. Rad je, pre svega, koncentrisan na prikaz pravca reforme u delu izmena i dopuna zakonske i podzakonske regulative sa posebnim osvrtom na prikaz aktivnosti Saveta za praćenje i unapređenje rada organa krivičnog postupka i izvršenja krivičnih sankcija prema maloletnicima u cilju unapređenja sistema maloletničkog pravosuđa u Republici Srbiji. Autor komentariše predložene mere za unapređenje celokupnog sistema

prikupljanja i praćenja podataka u oblasti maloletničkog pravosuđa u cilju jasnijeg sagledavanja stanja i kreiranja jedinstvenih politika.

U članku Maloletnički kriminal u savremenom društvu: obeležja, uzroci i efektivni programi socijalne intervencije, dr **Aleksandar Jugović**, vanredni profesor Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju u Beogradu, analizira temu koja je u stalnom fokusu javne debate medija, političara, naučne i stručne javnosti. U pitanju je kompleksna i dinamična socijalna pojava čiji uzroci proističu iz interakcije individualnih, razvojnih i porodičnih osobenosti i širih društvenih okolnosti. Aktuelna istraživanja maloletničkog kriminala u svetu konstatuju porast krivičnih dela sa elementima nasilja i povezanost kriminala maloletnika sa zloupotrebom ili prodajom psihoaktivnih supstanci. Društveni odgovor na maloletnički kriminal, kako zaključuje autor, u većini savremenih društava se kreće između politika "kažnjavanja" i socijalne zaštite i različitih modaliteta prevencije.

Tekst Delikt, kazna, rizici: adolescenti i socijalna profilaksa, autora dr **Leposave Kron**, naučnog savetnika, dr **Olivere Pavićević**, naučnog saradnika Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu i **Marije Maljković**, asistenta na Fakultetu za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju u Beogradu, predstavlja multidimenzionalnu analizu nasilja adolescenata koje se u više slučajeva manifestovalo kao propratni element političkih demonstracija i okupljanja u Beogradu. Pored razmatranja efekata društvene i ekonomske krize kumulativnog karaktera koja iz različitih razloga pogađa srpsko društvo poslednjih nekoliko dekada, u ovom radu se traga i za nekim drugim socijalnim i psihološkim determinantama eskalacije nasilja. Nasilje je naučeno ponašanje. Neki od programa prevencije su fokusirani na mlade uopšte (primarna prevencija), dok su drugi dizajnirani tako da redukuju faktore rizika (sekundarna prevencija) ili na mladež koja je već razvila violentne obrasce ponašanja (tercijarna prevencija).

U radu Svrha kažnjavanja u kontekstu pete novele krivičnog zakona Republike Srpske, autora doc. dr **Veljka Ikanovića**, sudije Vrhovnog suda Republike Srpske analizira se jedan od atributa pete novele Krivičnog zakona Republike Srpske: pooštavanje krivičnopravne

represije kojim se otvara pitanje mogućnosti ostvarivanja zakonom definisane svrhe kažnjavanja, koja je u čvrstoj vezi sa krivičnopravnom represijom. Ukratko izlažući pojedine teorije o ciljevima kažnjavanja, autor ukazuje na važnost pravilnog shvatanja i uspostavljanja odnosa delikta, kazne i socijalne represije. S obzirom da se to direktno odražava na konkretna zakonska rešenja i proizvodi praktične posledice pokušava se dati ocena mogućnosti ostvarivanja svrhe kažnjavanja u kontekstu navedenih izmena.

Policija u zajednici i prevencija kriminala, tekst autora dr **Željka Nikača**, vanrednog profesora i dr **Biljane Simeunović-Patić**, docenta Kriminalističko-policijske akademije u Beogradu, koncentrisan je na analizu razvoja i osnovnih obeležja koncepta policije u zajednici kao nove paradigme u policijskoj delatnosti, kao i efekata implementacije novog koncepta, posebno u oblasti prevencije kriminala. Naročita pažnja je posvećena uvođenju ovog koncepta u Srbiji kao i rezultatima pilot projekta MUP-a RS "Policija u lokalnoj zajednici i bezbedne zajednice u Srbiji", koji predstavljaju osnov za unapređenje normativnih i drugih rešenja, odnosno formi, sadržaja i implementacije mera, programa i aktivnosti u okviru policijske delatnosti u zajednici. Kada je reč o postizanju značajnih i održivih rešenja u domenu kontrole kriminala, policijska delatnost u zajednici se vidi kao važna komponenta neophodne šire strategije prevencije kriminala.

Članak Pravo na kompenzaciju žrtava krivičnih dela: aktuelno stanje i predlozi de lege ferenda, autora dr **Tanje Kesić**, docenta Kriminalističko-policijske akademije u Beogradu, **Tijane Milićević**, advokata iz Beograda i dr **Milana Žarkovića**, vanrednog profesora Kriminalističko-policijske akademije u Beogradu, sadrži analizu položaja žrtve u krivičnom postupku kao i aktuelizovanje problema realizacije jednog od najznačajnijih prava žrtve, kao što je to pravo na kompenzaciju. Pozitivnopravni okvir kompenzacije u domaćem pravu obuhvata dva dominantna modela, mogućnost podnošenja imovinskopravnog zahteva u krivičnom postupku i ostvarenje naknade u parničnom postupku. Tumačenjem aktuelnih zakonskih rešenja i analizom sudske prakse, ističu autori, uočeni su brojni problemi u ostvarivanju ovog prava,

uključujući i rizik od sekundarne viktimizacije. Imajući u vidu da je Republika Srbija ratifikovala neke od najznačajnijih instrumenata u oblasti zaštite žrtava krivičnih dela kojima je tretirano i pitanje kompenzacije, nameće se obaveza da se zakonska rešenja usklade sa međunarodnim standardima promovisanim u pomenutim aktima.

Problematika primene kazne oduzimanja vozačke dozvole, rad autora **Aleksandre Ilić**, asistenta Fakulteta za bezbednost u Beogradu, predstavlja analizu problema primene kazne oduzimanja vozačke dozvole. Iako je još 2006. godine uvedena u sistem krivičnih sankcija kod nas, sudovi je, kako emfazira autor, faktički ne izriču. Budući da podaci Republičkog zavoda za statistiku o izrečenim kaznama oduzimanja vozačke dozvole u periodu od 2006. do 2010. godine ukazuju na izuzetno mali broj izrečenih kazni oduzimanja vozačke dozvole, autor diskutuje eventualne uzroke te pojave pri čemu posebnu pažnju posvećuje problemu razgraničenja ove kazne i mere bezbednosti zabrane upravljanje motornim vozilom i zaključuje predlozima koji imaju za cilj prevazilaženje problema primene ove kazne.

U radu Kako zaštititi mlade od droge? mr **Miroslava Ivanovića**, stručnog savetnika Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, razmatra se moguća strategija za prevenciju narkomanije među mladima i smanjenje broja uživalaca droge, problemi potražnje narkotika kao i lečenja i rehabilitacije. Autor predlaže uvođenje mera koje su predviđene francuskim modelom stepenastog navođenja i prinude na lečenje registrovanih narkomana koji podrazumeva dobro uređene i regulisane nadležnosti između sudstva, policije, socijalnih ustanova za rehabilitaciju, kao i saradnju sa školama i porodicom narkomana.

Članak pod naslovom Osuđeni i deprivacije, mr **Ljeposave Ilijić**, istraživača saradnika Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, posvećen je aktuelnom stanju u kazneno popravnim zavodima u Srbiji koje je izuzetno nepovoljno pri čemu su porast broja osuđenih lica i prekobrojnost zatvorske populacije, kao i negativni trendovi u strukturi osuđenih, samo deo globalnih problema sa kojima se suočavaju zatvorske ustanove. Negativne psihološke posledice

izvršenja zatvorske kazne, posmatrane kroz brojne deprivacije i frustracije, na mikronivou, predstavljaju dodatne otežavajuće faktore koji stoje na putu uspešnog sprovođenja tretmana i postizanja svrhe zatvorske kazne.

U tekstu Implementacija policijskog menadžmenta u ostvarivanju koncepta policije u lokalnoj zajednici, autora dr **Momčila Talijana**, naučnog savetnika Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja i mr **Svetlane Ristović**, predavača na Kriminalističko-policijskoj akademiji u Beogradu se diskutuje o značaju i mogućnostima implementacije policijskog menadžmenta u ostvarivanju koncepta policije u lokalnoj zajednici. Svaka od predviđenih uloga: predstavljanje i zastupanje policijske organizacije prema drugim organima i institucijama u društvu, organizovanje i obezbeđenje zakonitog i efikasnog obavljanja policijskih poslova, upravljanje ljudskim resursima u policiji, izgrađivanje i unapređenje partnerskih odnosa policije sa građanima i drugim subjektima lokalne zajednice, izgradnja i unapređenje uslova za poštovanje i ostvarivanje ljudskih prava i sloboda analizirane su u ideji realizacije aktivnosti policije u lokalnoj zajednici što je jedan od važnih zadataka socijalne profilakse.

Rad Krivičnopravna zaštita podataka o ličnosti, mr **Nikole Kitarovića**, višeg savetnika Službe poverenika za informacije od javnog značaja i čuvanje podataka o ličnosti, predstavlja diskusiju o krivičnopravnoj zaštiti podataka o ličnosti koja je propisana odredbom člana 146. Krivičnog zakonika. Budući da je to blanketna krivičnopravna norma nužno je da se, pre upuštanja u teorijsku analizu citirane odredbe, preispitaju drugi propisi čijim se nepoštovanjem i nastupanjem zabranjene posledice ostvaruju uslovi za izricanje kazne propisane odredbama člana 146. Krivičnog zakonika.

U tekstu pod nazivom Posebna obaveza - vaspitna mera za maloletne učinioce ubijanja i zlostavljanja životinja: sadržina, mogućnosti, efekti autor **Ana Batrićević**, istraživač saradnik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, raspravlja o suštini vaspitne mere posebne obaveze uključivanja maloletnog prestupnika bez naknade u rad humanitarnih organizacija ili u poslove socijalnog, lokalnog ili

ekološkog sadržaja, sa ili bez pojačanog nadzora, kada se ona izriče maloletnicima koji su učinili krivično delo ubijanja i zlostavljanja životinja. Autor ističe da etiologija ispoljavanja okrutnosti prema životinjama u detinjstvu i adolescenciji zahteva specifičan pristup i oblik državne reakcije, koji se, međutim, može sprovesti u okvirima važećeg Zakona o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica. Takođe, autor naglašava prednosti i nedostatke primene ove vaspitne mere u saradnji sa društvima za zaštitu životinja, kao i njene potencijalne efekte na opadanje recidivizma u ovoj oblasti kriminaliteta maloletnika.

Članak Uloga policije u prevenciji maloletničkog prestupništva, mr **Jasmine Igrački**, posvećen je razmatranju problema maloletničkog prestupništva što je od suštinskog značaja za implementaciju programa prevencije maloletničke delinkvencije. Odnos policije prema maloletnim prestupnicima zasnovan je na Zakonu o pravima deteta i maloletnih lica. Policija je u obavezi da bude u konstantnom i aktivnom kontaktu sa potencijalnim maloletnim delinkventima. Glavna uloge policije, po novom konceptu maloletničkog zakonodavstva, je analiza stanja, prevencija i rešavanje problema na recipročnoj relaciji izvršilac-žrtva-društvo.

Okolnosti u Srbiji našeg doba, unutrašnje i spoljašnje, još uvek daleko su od optimalnih, pri čemu se ni intelektualna ni politička elita ne nalaze na mestu na kojem se formira geopolitika niti donose važne odluke za budućnost nacije i države.

Na nesreću, živimo ne samo u vremenu vladavine nasilja - verbalnog, fizičkog i mentalnog, već i u vremenu svojevrzne pohvale ludosti, lišene erazmovskog konteksta. *Tragedija je danas politika*, kako je davno govorio Napoleon.

Inkorporacija naučne misli u socijalna zbivanja podrazumeva vrlo složeno međudejstvo različitih faktora, od kojih su možda najvažniji racionalno ponašanje političke elite, institucija, kao i aktivan rad na prosvetivanju nacije, kao faktoru primarne prevencije delinkventnog ponašanja.

Uticaj naučne misli i analitičkog *Weltanschauunga* u formiranju funkcionalnih institucija i kreiranju državne reakcije na socijalne devijacije uopšte, a kriminal posebno, morao bi biti nesamerljivo veći. Naučne institucije bi trebalo da dobiju status koji je društveno opravdaniji a naša inteligencija, umesto pasivnog položaja u kojem se nalazi sada, trebalo bi da učestvuje u stvaranju ideja o stabilnijem, zdravijem i prosperitetnijem društvu.

Ova hrestomatija, dragi čitaocē, pripada tom duhu i toj tradiciji razmišljanja.

Leposava Kron

U Beogradu, maja 2012.